

Maria Biolik

Młyny wodne i wiatraki w nazwach obiektów terenowych na Warmii i Mazurach

---

Prace Językoznawcze 13, 19-32

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Maria Biolik
Olsztyn

Młyny wodne i wiatraki w nazwach obiektów terenowych na Warmii i Mazurach

Watermills and windmills in the names of objects in Warmia and Mazury

The paper discusses the names of objects, lakes and ponds in Warmia and Mazury, which are related etymologically to the word “windmill” and “watermill”.

Słowa kluczowe: toponimia, niem. Mühle, młyn, wiatrak, Warmia i Mazury, staw, jezioro
Key words: toponymy, German Mühle, mill, windmill, Warmia and Mazury, pond, lake

Młyny wodne i wiatraki na Warmii i Mazurach zaczęto budować już w czasach krzyżackich. Odgrywały one dużą rolę w gospodarce dawnych Prus Wschodnich. Budowano je przede wszystkim do mielenia zboża i robienia kasy, ale wykorzystywano także do napędzania kół i turbin w tartakach, kuźnicach i papierniach. Aby umożliwić stałą pracę młynów wodnych, trzeba było zapewnić dopływ spiętrzonej wody, dlatego też gromadzono ją w kanałach i stawach. Wykorzystywano także naturalne zasoby wody z jezior, kopano kanały, które doprowadzały wodę do młynów budowanych w ich sąsiedztwie. Oprócz młynów wodnych budowano wiatraki, w których do napędzania koła wykorzystywano siłę wiejącego wiatru. Wiatraki (por. wiatrak ‘młyn napędzany siłą wiatru przez koło skrzydłowe, zaopatrzone w drewniane skrzydła obracające się dokoła osi poziomej’ SJP Dor.) budowano na pagórkach w tych wsiach i miasteczkach, w których nie było możliwości zbudowania młynów wodnych.

O ważnej roli gospodarczej młynów wodnych i wiatraków świadczą liczne nazwy obiektów terenowych, związane etymologicznie z wyrazem niem. *Mühle* lub wyrazem pol. *młyn*. Są to nazwy rzek¹, stawów, jezior i innych obiektów

---

¹ Nazwy rzek związane etymologicznie z niem. *Mühle*, pol. *młyn*, były przedmiotem mojego artykułu: *Nazwy wód płynących Warmii i Mazur z niem. Mühle, pol. młyn*, który nie został jeszcze opublikowany.

terenowych, które posiadają nazwy polskie, takie jak: *Młyński Staw*, *Młyńskie Jezioro*, *Młyńska Góra*, *Młyńska Parowa*, i odpowiadające im nazwy niemieckie: *Mühlenteich*, *Mühlen See*, *Mühlen Berg*, *Mühlenschlucht*. Nazwy polskie najczęściej tworzono od przymiotnika *młyński*, utworzonego sufiksem *-ski* od rzeczownika *młyn*, ale są one motywowane również innymi wyrazami związanymi etymologicznie z rzeczownikiem *młyn*, jak: *mielnik* ‘młynarz’, *mielar*, por. *mielarz* ‘młynarz’, *młynek* ‘mały młyn’, *młynik* od *młyn* z suf. *-ik*, *młynisko* od *młyn* z suf. *-isko*, *młynicki* od *młynik* z suf. *-ski* i rzeczownikami: *wiatrak*, *wiatr*, por. *wiatraczka* od *wiatrak* z suf. *-ka*, *wiatraczny* od *wiatrak* z suf. *-ny*, *wiatrowy* od *wiatr* z suf. *-owy*.

W nazwach niemieckich zachowały się takie wyrazy, jak: *Mühlenteich* ‘młyński staw’, *Mühlensee* ‘młyńskie jezioro’, *Mühlen Berg* ‘młyńska góra’ oraz *Müller* ‘młynarz’, por. śrwniem. *müller* ‘młynarz’.

Wszystkie nazwy jezior i stawów oraz innych obiektów terenowych, związane etymologicznie z pol. *młyn*, niem. *Mühle*, przedstawiono w słowniku.

Słownik nazw

Nazwy zamieszczone w słowniku podzielono na dwie części. W pierwszej podano nazwy obiektów wodnych: stawów i jezior, w drugiej nazwy obiektów lądowych. W obu częściach nazwy ułożono alfabetycznie. Każde hasło składa się z części materiałowej i interpretacyjnej. Tytułem hasła jest nazwa polska związana z polskim wyrazem *młyn* lub nazwa niemiecka motywowana wyrazem niem. *Mühle*. Jeśli w tytule podano nazwę niemiecką, to po niej zamieszczono nazwę polską, często niezwiązaną z wyrazem *młyn*, jeśli taką nazwę dany obiekt posiadał. Jeżeli nazwy polskie miały dokładne odpowiedniki niemieckie, np. pol. *Młyńskie Jezioro*, niem. *Mühlen See*, jako tytuł artykułu hasłowego przyjmowano nazwę, której zapis był starszy. W przypadku polskich tytułów haseł podano ich odpowiedniki niemieckie. Wszystkie nazwy zamieszczone w artykule hasłowym powiązано odsyłaczami z tytułem hasła głównego. W każdym artykule podano określenie hydrograficzne obiektu i jego lokalizację oraz poświadczenia nazwy z podaniem źródła zapisu. Druga część artykułu hasłowego zawiera informacje dotyczące budowy gramatycznej nazw i ich znaczenia motywacyjnego.

1. Nazwy jezior i stawów

Stawy kopano w pobliżu młynów, otaczano wałami ziemnymi i kanałami, doprowadzano do nich wodę z rzek lub jezior. Tworzono je także przez sztuczne zatamowanie biegu rzeki, np. usypaną w tym celu groblą. Stawy młyńskie służyły do magazynowania wody, ale wykorzystywano je także do hodowli ryb.

Stawy były różnej wielkości. Najmniejsze, zbudowane na rzece Dzierzgoń czy strumieniu Jaworce, miały ok. 1 ha. Stosunkowo duże obiekty nazywane stawami miały nawet 20 ha powierzchni, por. *Janowski Staw* – ok. 20,8 ha, *Woryński Staw* – 19,2 ha. Najczęściej jednak stawy miały dużo mniejszą powierzchnię. Były to zbiorniki znacznie płytsze niż jeziora, dlatego często zarastały roślinnością wodną, przekształcając się w bagna. Znajdowało to odzwierciedlenie w nazwach, por. staw w pobliżu Małdyt, ok. 1940 r. nosi nazwę niem. *Mühleleich*, po 1947 r. został nazwany *Młyńskie Bagno*. Nazwę *Młyńskie Bagno* nosi też obecnie dawny *Mędryński Staw*, niem. *Mühlen Teich* przy osadzie Mędrzyny.

Jeziora w przeciwieństwie do stawów to zbiorniki naturalne. Powstały na obszarach zajmowanych niegdyś przez lodowiec. Woda z topniejącego lodu wypełniała doliny i tworzyła jeziora. Jeziora są znacznie głębsze od stawów. Mniejsze i płytsze jeziora, podobnie jak stawy, wysychały i zarastały roślinnością wodną, przekształcając się w bagna. Jeziora i bagna gromadzą wodę z opadów atmosferycznych, tym samym zapobiegają powodziom i nadmiernemu obniżeniu stanu wód w okresie suszy. Rzeki, które wypływają z jezior, są bardziej zasobne w wodę i były częściej wykorzystywane w celach gospodarczych. W wyniku prac melioracyjnych, prowadzonych od drugiej połowy XIX w., część jezior osuszono, zamieniając je w łąki, co znalazło również odzwierciedlenie w ich nazewnictwie, por. np. *Staświńskie Łąki*, niem. *Eisermühl Wiessen*.

Babjéncki Staw, zob. Młyński Staw

Eisenwerk See, pol. Rudzkie Jezioro, jezioro 30,58 ha na pn. od wsi Ruda, Giżycko: 1928 Ruhdener S., 1929 lud. Rudno, 1938, 1940 Eisenwerk See, 1959 Rudzkie Jezioro (Leyding 1959: 84) – nazwa *Eisenwerk See* to zestawienie słowotwórcze z pierwszym członem od niem. *Eisenwerk*, por. niem. *Eisen* ‘żelazo’ *Werk* ‘zakład, fabryka’ i drugim członem od niem. *See* ‘jezioro’. Nazwa polska *Rudzkie Jezioro* jest zestawieniem z przym. od nazwy wsi *Ruda*, niem. *Rudhen*, potem zmienione na Eisenwerk (Rospond 1951: 277). Młyn we wsi Ruda istniał już w XVII w., por. R. 1630 sprzedaje ks. Jerzy Wilhelm Marcinowi Rudzkiemu młyn rudzki z 9 mr. lasu. (SG IX 899).

Eisermühl Wiesen, pol. Staświńskie Łąki, dawniejsze jezioro obecnie łąki między wsiami Staświny i Wydminy, Giżycko: 1556 Stadsewin, 1595 Staszwein, 1748 Staswin, 1928 Stasswinner Wsn. 1929 lud. Staśjinskie Ł., 1938, 1940 Eisermühl Wiesen, 1959 Staświńskie Łąki (Leyding 1959: 85) – nazwa *Eisermühl Wiesen* to zestawienie z pierwszym członem od niem. *Eisermühl*, por. niem. przym. *eisern* ‘żelazny, z żelaza’ i niem. *Mühle* ‘młyn’ z drugim członem od niem. *Wiese* ‘łąka’. Nazwa *Staświńskie Łąki* jest zestawieniem z pierwszym członem w formie przym. od nazwy wsi *Staświny* i drugim od rzecz. *łąka* w liczbie mnogiej. Wieś Staświny, niem. Stasswinnen, w dokumentach Staszwin,

potem niem. Eismühl (Rospond 1951: 474) istniała już w 1475 r., por. „Bernard v. Balzhofen, komtur brandenburski, nadaje r. 1475 Szymonowi Schulz 50 włók w Eismuehle nad rz. Staświn, celem założenia wsi niemieckiej na prawie chełm., i 5 włók sołeckich” (SG XI 285).

Janowski Staw, zob. Młyński Staw

Jaworker Mühlenteich, potem Kleinplöwker Mühlenteich, dziś Jaworecki Staw, staw ok. 1 ha przy osadzie Jaworek, na strumieniu Jaworce, Olecko: 1931 lud. Jaworski Staw, 1938 Jaworker Mühlenteich, Kleinplöwker Mühlenteich (Leyding 1959: 57) – nazwa niemiecka w formie zestawienia słowotwórczego z pierwszym członem przym. od niem. nazwy osady, por. 1951 *Jaworek*, niem. *Jaworken* (Rospond 1951: 106) i drugim członem od niem. zrostu *Mühlenteich*, por. niem. *Mühle* i niem. *Teich* ‘staw’. Nazwę niem. osady *Jaworken* w roku 1938 zmieniono na *Kleinplöwke*, a staw nazwano *Kleinplöwker Mühlenteich*. Nazwa polska *Jaworski Staw* jest zestawieniem z pierwszym członem przym. od polskiej nazwy osady *Jaworek* i drugim od rzeczownika *staw*. Nazwa *Jaworek*, por. ok. 1790 *Jeworken* (Srt XII) od rzecz. *jawor* z suf. *-ek*, w nazwie osady widoczna nagłosowa wymiana gwarowa *ja-* w *je-* (Biolik 2005: 65–66).

Kleiner Mühlenteich, zob. Młyński Staw

Kleinplöwker Mühlenteich, zob. Jaworker Mühlenteich

Liwski Staw, zob. Młyński Staw

Mędryński Staw, zob. Młyńskie Bagno

Mensguther Mühlenteich, zob. Młyński Staw

Mielarówko, jezioro 1,33 ha na pn.-wsch. od wsi Bobrówka przy rzece Krućtyni, Mragowo: 1927 Nielarówko, ok. 1940 Müllerowko See, 1959 Mielarówko (Leyding 1959: 170) – nazwa utworzona suf. złożonym *-ów-ko* od rzecz. *mielar*, por. *mielarz* ‘młynarz’ (SGOWiM IV: 144), być może utworzonego pod wpływem nazwy niem. Müllerowko See, por. też rzecz. *mielerz* ‘stos z drzewa na kształt stoga ułożony, z którego węgle wypalają’ (SWil. 656). Nazwa niem. Müllerowko See z pierwszym członem utworzonym pol. suf. *-ow-ko* dziś *-ów-ko* od śrwniem. *müller* ‘młynarz’ i drugim członem *See* ‘jezioro’. W nazwie pot. Nielarówko z 1927 r. widoczna jest asynchroniczna wymowa spółgłoski *m* (*m* > *n*).

Mielińskie Jezioro, zob. Mielno

Mielnik, jezioro ok. 19,28 ha na pn.-zach. od Rapat: 1352 an den grosen se Melink (PUB. V nr 69: 38), 1352 per lacum dictum Melnikin; [Melniken] (PUB. V nr 25: 14), 1352 Melnig (Gerullis 97), 1882 Mielnik (Kętrzyński 375), 1885 Mielnik, niem. Meling, jez., pow. ostródzki, tam gdzie leży wieś Grazyimy (SG VI: 347), 1898 Nielnick S. (OK 91), 1923 Nielnick S., 1930 pot. Nielnik, 1938 Nillnick See, 1939 Nillnick See, 1959 Mielnik (Leyding 1959: 246) – nazwa polska *Mielnik*, por. *mielnik* ‘młynarz’ (SWil.: 656) powstała jako wynik adaptacji nazwy staropruskiej **Mel-ing-*, utworzona suf. *-ing-* od stpr. rdzenia *mel-*. Nazwa Nielnik z nagłosowym *n* za *m* jest rezultatem asynchronicznej wymowy

spółgłoski *m*'. Nazwa niem. Nielnick S., Nillnick See to niem. adaptacje gwarowej nazwy polskiej z członem See 'jezioro' (Biolik 1994: 124).

Mielno, jez. 359,10 ha na pd.-wsch. od wsi Mielno, Ostróda: 1328 an dem sehe Melin; von dem sehe Melyn (PUB. II nr 621: 411), 1333 sehe den Melin; in den Melen vellet (PUB. II nr 782: 520), 1351 der von Melin (PUB IV nr 667: 601), 1595 Milisch (Hennenberg. Ercl. II: 16), 1595 Milisch S. (Leyding 1959: 245), 1882 Mielnińskie Jezioro (Kętrzyński 1882: 272) 1923 Mühlen See, Mühlener See, 1930 lud. Nielno, Nielnińskie Jezioro, 1939 Mühlen See, 1959 Mielno (Leyding 1959: 245) – nazwa staropruska, przejęta przez Niemców jako *Mühlen See*, por. wyżej. Nazwa polska *Mielno*, z suf. *-no* od *mleć*, *miele*, *mielony*, *mielenie* 'rozcierać co za pomocą odpowiednich urządzeń i przyrządów na drobne cząsteczki, na proszek, na miazgę; przerabiać zboże na mąkę, kaszę itp.' (SJP.Dor.), por. *mieliwo* 'ziarno zmielone lub przeznaczone na przemiał' (SGOWiM IV: 144, Steffen 1984: 83).

Miswalder Mühlenteich, dziś Myślicki Staw, staw ok. 1 ha na rzece Dzierzgoń przy wsi Myślice, Morąg: ok. 1940 Miswalder Mühlenteich, 1947 Młyński Staw, 1959 Myślicki Staw (Leyding 1959: 145) – nazwa niem. *Miswalder Mühlenteich* jest zestawieniem słowotwórczym z pierwszym członem od przym. utworzonego od niem. nazwy wsi *Miswalde* i drugim w formie zrostu od niem. *Mühle* i niem. *Teich* 'staw'. Nazwa polska *Myślicki Staw* jest zestawieniem z przym. od polskiej nazwy miejscowej *Myślice* i rzecz. *staw*, por. zapisy nazwy wsi: 1316 villam Meysilzwalde (PUB. II, nr 159: 110), 1347 inter villam Meissilzwalde (PUB. IV nr 191: 169). Nazwa polska Młyński Staw to zestawienie z przym. młyński i rzecz. staw (Biolik 1989: 100).

Myślicki Staw, zob. Miswalder Mühlenteich

Młynisko, staw w pobliżu wsi Bitkowo, gm. Dubeninki, Gołdap: ok. 1960 Młynisko, pot. Młyńsko (NU. 25/5 Su.) – nazwa polska od rzecz. *młynisko* 'zgrubienie od młyn, utworzone suf. *-isko*' (SJP Dor.).

Młyński Staw, staw 6,9 ha przy wsi Barciany, Kętrzyn: ok. 1940 Kleiner Mühlenteich, 1946 lud. Młyński Staw (Leyding 1959: 112) – nazwa w formie zestawienia z pierwszym członem od przym. *młyński* i drugim członem od rzecz. *staw*. Nazwa niem. jak wyżej (Biolik 1993: 160).

Młyński Staw, jez. 29,16 ha na pn. od Miłomłyna, Ostróda: 1926 Mühlen Teich, 1931 lud. Młyński Staw, 1939 Mühlen Teich, 1959 Liwski Staw (Leyding 1959: 245) – nazwa jak wyżej.

Młyński Staw, staw 1 ha w Reszlu, Reszel: ok. 1940 Rösseler Mühlenteich, 1948 lud. Młyński Staw (Leyding 1959: 308) – nazwa polska jak wyżej. Nazwa niem. *Rösseler Mühlenteich* jest zestawieniem z pierwszym członem przym. od nazwy miasta niem. *Rössel*, dziś *Reszel*: 1254 Castri Resl (CDW. I 61, nr 31d), 1326 Resel (Gerullis 1922: 141), 1414 Resil (CDW. III: s. 506, nr 595) i drugim członem *Mühlenteich*, jak wyżej (Biolik 1993: 160).

Młyński Staw, staw 20,80 ha w Korpelskich Lasach przy osadzie Janowo, Szczytno: 1924 lud. Janowski Staw, 1933, 1939 Mühlen Teich, ok. 1940 Johannisthaler Mühlenteich, 1959 Młyński Staw (Leyding 1959: 338) – nazwa polska, jak wyżej. Nazwa *Janowski Staw* jest złożona z przym. od nazwy miejscowej *Janowo* i rzecz. *staw*. Nazwa niem. *Johannisthaler Mühlenteich* jest zestawieniem z pierwszym członem przym. od niem. nazwy wsi *Johannisthal*, dziś *Janowo* (Rospond 1951: 103) i drugim członem *Mühlenteich*, por. wyżej.

Młyński Staw, staw 3,9 ha przy wsi Babięta, Mragowo: 1927 Babjéncki Staw, ok. 1940 Mühlen Teich, 1959 Młyński Staw (Leyding 1959: 170) – nazwa *Młyński Staw*, por. wyżej. Nazwa niem. *Mühlen Teich*, por. wyżej. Nazwa pot. Babjéncki Staw jest zestawieniem z pierwszym członem przym. od nazwy wsi Babięta, niem. Babenten (Babienten) (Rospond 1951: 2) i drugim członem od rzecz. *staw*.

Młyński Staw, staw 4,13 ha na pd. od miejscowości Słobity, Pasłęk: ok. 1940 Mühlen Teich, 1947 lud. Młyński Staw (Leyding 1959: 263) – nazwa *Młyński Staw*, jak wyżej. Nazwa niem. *Mühlen Teich* od niem. *Mühle* ‘młyn’ i niem. *Teich* ‘staw’.

Młyński Staw, staw 4,89 ha przy wsi Piasty Wielkie, Bartoszyce: ok. 1940 Mühlen Teich, 1947 lud. Młyński Staw (Leyding 1959: 103) – nazwa polska i niem. jak wyżej (Biolik 1993: 160).

Młyński Staw, staw 6,77 ha przy osadzie Ramoty, Ostróda: 1926 Mühlen Teich, Ramter Mühlenteich, 1931 lud. Młyński Staw, 1939 Mühlen Teich, 1959 Ramocki Staw (Leyding 1959: 245) – nazwa pol. *Młyński Staw* i niem. *Mühlen Teich*, por. wyżej. Nazwa niem. *Ramter Mühlenteich* jest zestawieniem z przym. od nazwy wsi niem. *Ramten*, pol. *Ramoty* (Rospond 1951: 662).

Młyński Staw, staw ok. 1,5 ha we wsi Dźwierzutach, szczycieński: 1924 lud. Młyński Staw, ok. 1940 Mensguther Mühlenteich (Leyding 1959: 343) – nazwa *Młyński Staw*, jak wyżej. Nazwa niem. *Mensguther Mühlenteich* to zestawienie z pierwszym członem od niem. nazwy przym. *Mensguther* od *Mensguth*, dziś *Dźwierzuty* (Rospond 1951: 609) z przyrostkiem *-er* i drugim członem od niem. *Mühlenteich* ‘młyński staw’.

Młyński Staw, staw ok. 14,46 ha na pn.-zach. od wsi Głędy, Bartoszyce: 1928 Mühlen Teich, 1939 Mühlen Teich, 1947 lud. Młyński Staw, 1949 Młyński Staw (Leyding 1959: 103) – nazwa polska i niem. por. wyżej.

Młyński Staw, staw ok. 4 ha na pd.-zach. od wsi Płociczno, przy osadzie Młynik, Ełk: 1928 lud. Młyński Staw (Leyding 1959: 38) – nazwa w formie zestawienia słowotwórczego z pierwszym członem od przym. *młyński* i drugim członem od rzeczownika *staw*.

Młyński Staw, zob. Miswalder Mühlenteich

Młyńskie Bagno, bagniste łąki na wsch. od Małdyt, Morąg: ok. 1940 Mühlenteich, 1947 lud. Młyńskie Bagno (Leyding 1959: 146) – nazwa *Młyńskie*

Bagno to zestawienie z pierwszym członem od przym. *młyński* i drugim od rzecz. *bagno*. Nazwa niem. *Mühlenteich*, jak wyżej.

Młyńskie Bagno, dawniejszy staw, obecnie błoto w Purdzkich Lasach na zach. od jez. Košno przy osadzie leśnej Mędrzyny, Olsztyn: 1912 Mędryński Staw, 1924 lud. Młyńskie Bagno, ok. 1940 Mühlen Teich, 1959 Młyńskie Bagno (Leyding 1959: 215) – nazwa pol. *Młyńskie Bagno* i niem. *Mühlen Teich*, jak wyżej. Nazwa *Mędryński Staw* jest zestawieniem z pierwszym członem przym. od nazwy wsi *Mędrzyny*, niem. *Mendriennen* (Rospond 1951: 187): 1590 Mędrzyny, Armdrei (Kętrzyński 1882: 556), 1673–1674 Amdrei alia. Mędrzyny (Bonk III: 434, nr 231), 1785 Andrä oder Mendrinen (Goldbeck II: 11), ok. 1790 Mendrienen M(ühle) (Schrötter XVII) itd. i drugim członem od rzecz. *staw*. Nazwa pełni funkcję lokalizującą obiekt przy wsi Mędrzyny. (Biolik 1993: 158).

Młyńskie Jezioro, jezioro 0,94 ha na zach. od osady Połomski Młyn, Olecko: 1931 Młyńskie Jezioro, ok. 1940 Mühlen See (Leyding 1959: 60) – nazwa *Młyńskie Jezioro* to zestawienie słowotwórcze z pierwszym członem od przymiotnika *młyński* w rodzaju nijakim i drugim członem od rzeczownika *jezioro*.

Młyńskie Jezioro, jezioro 11, 46 ha na wsch. od wsi Janiki Wielkie, Morąg: ok. 1940 Mühlen See, 1947 lud. Młyńskie Jezioro (Leyding 1959: 146) – nazwa w formie zestawienia z pierwszym członem od przym. *młyński* w rodzaju nijakim i drugim od rzecz. *jezioro*.

Mühlen See, zob. Mielno

Mühlen See, zob. Młyńskie

Mühlen See, zob. Młyńskie Jezioro

Mühlen Teich, dziś Włodowski Staw, staw 13,05 ha na pn.-zach. od wsi Włodowo, Morąg: 1926, 1939 Mühlen Teich, 1959 Włodowski Staw (Leyding 1959: 146) – nazwa niem. *Mühlen Teich*, por. wyżej. Nazwa polska *Włodowski Staw* to zestawienie z pierwszym członem przym. utworzonym od n. wsi *Włodowo*, niem. *Waltersdorf* (Rospond 1951: 362) i drugim od rzecz. *staw*.

Mühlen Teich, pol. Stegieński Staw, staw ok. 12 ha na zach. od Stega Wielka, Górowo Haweckie: 1927 Mühlen Teich, 1959 Stegieński Staw (Leyding 1959: 103) – nazwa niem. jak wyżej. Nazwa polska *Stegieński Staw* jest zestawieniem z pierwszym członem przym. od nazwy wsi *Stega Wielka*, niem. *Gross Steegen* (Rospond 1951: 311) i drugim od rzecz. *staw*.

Mühlen Teich, pol. Woryński Staw, staw ok. 19,2 ha na wsch. od wsi Woryny, Górowo Haweckie: 1914 Mühlen T. (OK 317), 1928 Mühlen Teich, 1947 lud. Woryński Staw (Leyding 1959: 103) – nazwa niem. *Mühlen Teich*, por. wyżej. Nazwa polska *Woryński Staw* jest zestawieniem z pierwszym członem od przym. utworzonego od nazwy wsi *Woryny* i drugim członem od rzecz. *staw*. Nazwa polska wsi: Woryny jest adaptacją nazwy staropruskiej, por. 1340 came-ratu Worin (PUB. III, nr 333: 232), 1392 Worie, 1423 Woria, 1446 Worys, 1492 Waryen (Gerullis 1922: 207) niezwiązanej z niem. *Mühle*, pol. młyn.

Mühlen Teich, staw w Barczewie, Olsztyn: 1923 Mühlen T(eich) (TK. 25/2190), 1944 Mühlen T(eich) (TK. 25/2190) – nazwa niem. jak wyżej. (Biolik 1993: 166).

Mühlen Teich, staw wlesie ok. 4 km na pd. od osady Purda Mała, Olsztyn: 1869 Mühlen T(eich) (TK. 100/Allenstein), 1906 Mühlen T(eich) (TK. 100/Neidenburg) – nazwa niem. jak wyżej (Biolik 1993: 166).

Mühlen Teich, zob. Młyński Staw

Mühlen Teich, zob. Młyński Staw

Mühlen Teich, zob. Młyńskie Bagno

Mühlener See, zob. Mielno

Mühlenteich, staw w Kętrzynie, Kętrzyn: 1698–1699 Mühlenteich (Die neue Mühle im Kr. Rastenburg) (Beckherrn 532), (Biolik 1993: 166) – nazwa jak wyżej.

Mühlteich, staw 1 km na pn. od wsi Krosno, gm. Orneta, Braniewo: 1944 Mühlteich (TK. 25/1887) – nazwa niem., jak wyżej.

Müller See, pol. Wypad, jezioro ok. 1,5 ha na wsch. od Nowej Ukty w pobliżu rzeki Krutyni, Mragowo: 1927 lud. Wipat, ok. 1940 Müller See, 1959 Wypad (Leyding 1959: 171) – nazwa w formie zestawienia z pierwszym członem od śrwniem. *müller* ‘młynarz’ z drugim członem *See* ‘jezioro’. Nazwa pol. Wypad, gw. Wipad, zapewne w znaczeniu ‘to, co wypadło, zostało oddzielone od całości’, utworzony w wyniku derywacji paradygmatycznej od czas. *wypadać*.

Müllerowko See, zob. Mielarówko

Nielarówko, zob. Mielarówko

Nielińskie Jezioro, zob. Mielno

Nielnick S., zob. Mielnik

Nielnik, zob. Mielnik

Nielno, zob. Mielno

Nillnick See, zob. Mielnik

Ramocki Staw, zob. Młyński Staw

Ramter Mühlenteich, zob. Młyński Staw

Rösseler Mühlenteich, zob. Młyński Staw

Rudzkie Jezioro, zob. Eisenwerk See

Staświńskie Łąki, zob. Eisermühl Wiesen

Stegieński Staw, zob. Mühlen Teich

Wypad, zob. Müller See

Włodowski Staw, zob. Mühlen Teich

Woryński Staw, zob. Mühlen Teich

2. Nazwy obiektów lądowych

Dawniej wiatraki były stałym elementem wiejskiego krajobrazu, budowano je na pagórkach i wzniesieniach na terenach, gdzie nie było dobrych warunków do budowy młynów wodnych. Pierwsze pisemne wzmianki o wiatrakach na

dawnych ziemiach krzyżackich pochodzą z okresu średniowiecza. Rozkwit funkcjonowania wiatraków przypadał na XVIII i XIX w., bo wtedy na wsi było bardzo duże zapotrzebowanie na usługi młynarskie. Mielono zboża na mąkę i kasze. Na początku XX w., wraz z rozwojem przetwórstwa zbożowego, ich rola zaczęła spadać. Po II wojnie światowej większość wiatraków popadła w ruinę. Nieużywane, niszczały i znikaly z krajobrazu wsi i miasteczek. Pozostały po nich nazwy terenowe wzgórz i pagórków. Na Warmii i Mazurach nazwy obiektów lądowych związanych z pol. wyrazem *młyn* lub niem. *Mühle* są mniej liczne niż nazwy terenowe wodne. Grupę nazw terenowych lądowych tworzą nazwy dwóch lasów, dwóch pól, dwóch dolin oraz jednego mostu.

Eisenmühl Höhe, pol. Pietraszka, góra 161 m. na pn.-wsch. od wsi Staświny, Giżycko: 1929 lud. Pjetraskja, 1938 Eismühl Höhe, Pietraska, 1959 Pietraszka (Leyding 1959: 85) – nazwa *Eisenmühl Höhe* to zestawienie z pierwszym członem od niem. *Eisenmühl*, por. niem. Eisen ‘żelazo’, *Mühle* ‘młyn’ i drugim członem od niem. *Höhe* ‘wzniesienie’.

Grosser Schleusen Wald, zob. Młyński Borek

Jäger Brücke, zob. Młynek

Mlinneck Brücke, zob. Młynek

Młynek, most na strumyku Lisunce na pn. od jez. Gardyńskiego, Mrągowo: 1927 lud. Młynek, 1928 Mlinneck Brücke, 1938, 1940 Jäger Brücke (Leyding 1959: 16) – nazwa od rzecz. *młynek* ‘mały młyn’.

Młynicki Las, las na wsch. od wsi Janiki Wielkie, Morąg: 1926, 1939 Mühlenwald, 1959 Młynicki Las (Leyding 1959: 146) – nazwa w formie zestawienia z pierwszym członem od przym. *młynicki* (od *młynik* z suf. *-ski*) i drugim członem od rzecz. *las*. Nazwa niem. Mühlenwald, por. niem. Mühle ‘młyn’ i Wald ‘las’.

Młynik, pole, okolica na pd. od wsi Elginowa, przy ujściu Elginowskiej Strugi do Jez. Leleskiego, Szczytno: 1924 lud. Młynik (Leyding 1959: 356) – nazwa utworzona suf. *-ik* od rzecz. *młyn*.

Młyńska Dolina, parów na wsch. od wsi Strużyny, Morąg: 1926, 1939 Mühlengraben, 1947 lud. Młyńska Dolina (Leyding 1959: 146) – nazwa w formie zestawienia z pierwszym członem jak wyżej i drugim od rzecz. *dolina* ‘podłużne wgłębienie terenu wytworzone przez działanie wody płynącej; potocznie także obniżenie ziemi, nizina, kotlina, padół’ (SJPDor.). Nazwa niem. *Mühlengraben*, por. niem. *Mühle* ‘młyn’ i Graben ‘rów’.

Młyńska Góra, góra 117 m. na pd. od wsi Łęgowo, Susz: 1927, 1939 Mühlen Berg, 1932 lud. Młyńska Góra (Leyding 1959: 323) – nazwa w formie zestawienia z pierwszym członem jak wyżej i drugim od rzecz. *góra*.

Młyńska Góra, pagórek 144 m. na pn.-zach. od wsi Zieleńca, Szczytno: 1922, 1939 Mühlen Berg, 1926 lud. Zietracka, 1959 Młyńska Góra (Leyding 1959: 344) – nazwa jak wyżej.

Młyńska Góra, pagórek 97 m. w pobliżu majątku Michałowo, Bartoszyce: ok. 1940 Mühlen Berg, 1946 lud. Młyńska Góra (Leyding 1959: 68) – nazwa jak wyżej.

Młyńska Góra, pagórek przy wsi Zatyki, Gpłdap: 1938 Mühlen Berg, 1930 lud. Młyńska Góra, 1940 Mühlen Berg (Leyding 1959: 45) – nazwa w formie zestawienia słowotwórczego z pierwszym członem od przym. *młyński* i drugim od rzecz. *góra*. Nazwa niem. jest zestawieniem niem. *Mühle* ‘młyn’ i niem. *Berg* ‘góra’.

Młyńska Parowa, dolina między wsią Bukwałdem a majątkiem Barkwedą, Olsztyn: 1925 lud. Mlinsko Parowa, ok. 1940 Mühlenschlucht, 1959 Młyńska Parowa (Leyding 1959: 215) – nazwa w formie zestawienia z pierwszym członem od rzecz. *młyński* (od *młyn* z suf. *-ski*) i drugim od rzecz. gw. *parowa*, to por. *parów* ‘wąska dolina erozyjna wyżłobiona przez wodę, jar’ (SJPDor.). Nazwa niem. *Mühlenschlucht*, por. niem. *Mühle* ‘młyn’ i niem. *Schlucht* ‘parów, wąwóz, jar, wądół’

Młyński Borek, las nad Dobrską Strugą, na zach. od majątku Spędów, Pasłęk: 1926, 1939 Grosser Schleusen Wald, 1947 lud. Młyński Borek (Leyding 1959: 260) – nazwa w formie zestawienia z pierwszym członem od przym. *młyński* i drugim od rzecz. *borek*. Nazwa niem. *Grosser Schleusen Wald*, por. niem. *gross* ‘duży’, *Schleuse* ‘śluzą’ i *Wald* ‘las’

Mühl Berg, zob. Wiatracza Góra

Mühlen Berg, pol. Wiatracza, pagórek 55 m na pd. od wsi Robity, Pasłęk: 1926, 1939 Mühlen Berg, 1947 lud. Wiatracza Góra, 1959 Wiatracza (Leyding 1959: 263) – nazwa niem. jak wyżej. Nazwa pol. *Wiatracza* od przym. *wiatraczy* (z derywacją paradygmatyczną od wiatrak), *Wiatracza Góra* z drugim członem od rzecz. *góra*

Mühlen Berg, zob. Młyńska Góra

Mühlengraben, zob. Młyńska Dolina

Mühlenschlucht, zob. Młyńska Parowa

Mühlenwald, zob. Młynicki Las

Napoleons Berg, zob. Wiatraczna Góra

Napoleńska Góra, zob. Wiatraczna Góra

Pietraszka, zob. Eisenmühl Höhe

Schmödderberg, zob. Wiatrowa Góra

Wiatracza Góra, zob. Mühlen Berg

Wiatracza, zob. Mühlen Berg

Wiatraczka, pagórek 50 m przy wsi Bornity, Braniewo: ok. 1940 Windmühlen, 1947 lud. Wiatraczka (Leyding 1959: 81) – nazwa utworzona suf. *-ka* od rzecz. *wiatrak*. Nazwa niem. *Windmühle*, por. *Wind* ‘wiatr’, w comp. ‘wietrzny’ i *Mühle* ‘młyn’.

Wiatraczna Góra, dziś Napoleońska Góra, góra 115 m na wsch. od wsi Ignalin, Lidzbark Warmiński: 1928, 1939 Napoleons Berg, 1947 lud. Wiatraczna Góra, 1959 Napoleońska Góra (Leyding 1959: 127) – nazwa w formie zestawienia słowotwórczego z pierwszym członem od przym. *wiatraczny* (od *wiatrak* z suf. *-ny*) i drugim członem od rzecz. *Góra*. Nazwa pol. Napoleońska Góra i nazwa niem. Napoleons Berg, upamiętniają kampanię napoleońską.

Wiatraczna Góra, pagórek przy wsi Arwinach czyli Orzynach, Szczytno: 1925 lud. Zietracna Góra, ok. 1940 Mühl Berg, 1959 Wiatraczna Góra (Leyding 1959: 344) – nazwa jak wyżej.

Wiatrowa Góra, góra 106 m na pn. od majątku Świąkity, Lidzbark Warmiński: 1285 Wittergarbe, ok. 1940 Schmödderberg, 1959 Wiatrowa Góra (Leyding 1959: 130) – nazwa w formie zestawienia słowotwórczego z pierwszym członem od przym. *wiatrowy* (od *wiatr* z suf. *-owy*) i drugim członem od rzecz. *góra*. Nazwa zapisana jako Wittergarbe, jest niem. adaptacją nazwy staropruskiej **Wite-garbis*, z pierwszym członem od nazwy osobowej *Wite*, por. Witthe, Witeche, Witar (Trautmann 1974: 120) i drugim członem od pr. **garbis* ‘góra’ (Mażulius 1988: 324). Nazwa niem. Schmödderberg zapewne Schmöd der Berg, por. niem. Schmölder ‘wytapiacz’ i Berg ‘góra’.

Wittergarbe, zob. Wiatrowa Góra

Zamłynie, pole na pd. od wsi Starych Kiejkut, pod jez. Wałpusz, Szczytno: 1925 Zamłynie (Leyding 1959: 260) – nazwa utworzona od wyrażania przyimkowego *za młynem* w wyniku derywacji paradygmatycznej.

Podsumowanie

W artykule przedstawiono nazwy 44 obiektów z terenu Warmii i Mazur związanych etymologicznie z niemieckim wyrazem *Mühle* lub polskim wyrazem *młyn* i jego derywatami oraz z wyrazem *wiatrak*. Są to nazwy 18 stawów, 9 jezior i 17 innych obiektów terenowych lądowych. Wymienione obiekty noszą 43 nazwy niemieckie i 31 nazw polskich. Wszystkie nazwy niemieckie to nazwy komponowane. Pięć obiektów posiada tylko nazwy niemieckie: *Mühlteich*, *Mühlen Teich* (3), *Mühlenteich*, a cztery obiekty tylko nazwy polskie: *Młynisko*, *Młynik*, *Młyński Staw*, *Zamłynie*. Wszystkie inne obiekty posiadają nazwy polskie i nazwy niemieckie. Niektóre obiekty noszą nazwy niemieckie związane z wyrazem *Mühle*: *Jaworker Mühlenteich*, potem *Kleinplöwker Mühleiteich*, *Miswalder Mühlenteich*, *Mühlen Teich* (3), *Eisenwerk See*, *Eisermühle Wiesen*, *Müller See*, *Eisenmühl Höhe*, *Mühlen Berg* i nazwy polskie niewiązane etymologicznie z wyrazem *młyn*.

Część obiektów posiada nazwy niemieckie i identyczne znaczeniowo nazwy polskie, przy czym nie można rozstrzygnąć, które z nich są pierwotne. Uznano je

za tzw. kalki zwrotne, jak np.: *Młyński Staw* – niem. *Mühlen Teich* (6), *Młyńskie Jezioro* – *Mühlen See* (2), *Młyńska Góra* – *Mühlen Berg* (4), *Młyńska Parowa* – *Mühlenschlucht*. Pozostałe nazwy niemieckie są związane etymologicznie z nazwami polskimi, por. niem. *Kleiner Mühlenteich* – pol. *Młyński Staw*; niem. *Rösseler Mühlenteich* – pol. *Młyński Staw*; *Johannisthaler Mühlenteich* – pol. *Młyński Staw*; niem. *Ramter Mühlenteich* – pol. *Młyński Staw*, niem. *Mensguther Mühlenteich* – pol. *Młyński Staw*; niem. *Mühlenteich* – pol. *Młyńskie Bagno*; niem. *Mühl Berg* – pol. *Wiatracza Góra*; niem. *Windmühlen* – pol. *Wiatraczka*; niem. *Mühlenwald* – pol. *Młynicki Las*; niem. *Mühlengraben* – pol. *Młyńska Dolina*; niem. *Grosser Schleusen Wald* – pol. *Młyński Borek*.

Dwie nazwy niemieckie należy uznać za adaptacje fonetyczne nazw polskich. Jedna z nich została dodatkowo rozszerzona niem. wyrazem *Brücke*: *Młynek* – *Mlinneck Brücke*, druga wyrazem *See*: *Mielnik* – *Nielnick See*.

Nazwy polskie można podzielić na niederywowane słowotwórczo, równe wyrazom pospolitym, jak: *Mielnik*, *Młynisko*, *Młynik*, *Młynek*, *Wiatracza*, derywowane sufiksem *-no*: *Mielno*, *-ów-ko*: *Mielarówko*, *-ka*: *Wiatraczka*, derywowane paradygmatycznie: *Zamłynie* oraz nazwy komponowane: *Młyński Staw* (9), *Młyńskie Bagno* (2), *Młyńskie Jezioro* (2), *Młyńska Góra*, *Wiatracza Góra* (2), *Wiatraczna Góra*, *Wiatrowa Góra*, *Młynicki Las*, *Młyńska Parowa*, *Młyńska Dolina*, *Młyński Borek*.

Na Warmii i Mazurach nie zachowały się staropruskie nazwy obiektów wodnych i terenowych, które by można było wiązać semantycznie z młynami wodnymi lub wiatrakami.

Wszystkie przedstawione nazwy obiektów terenowych wodnych i lądowych utworzone od budowanych w ich sąsiedztwie młynów i wiatraków są świadectwem rozwoju gospodarczego kraju i wykorzystania energii odnawialnej wody i wiatru do napędzania kół młyńskich.

Wykaz skrótów źródeł i literatury

- Beckherm – C. Beckherrn: *Beiträge zur Siedlungs- und Ortsgeschichte des Hauptamtes Rhein*. „Altpreussische Forschungen” 1934. Bd. 11, s. 197–224.
- Biolik 1987 – M. Biolik: *Hydronimia dorzecza Pregoly z terenu Polski*. Olsztyn.
- Biolik 1989 – M. Biolik: *Zuflüsse zur Ostsee zwischen unterer Weichsel und Pregel (Nazwy wodne dopływów Bałtyku między dolną Wisłą a Pregolą)*. Hydronymia Europaea. Hrsg von W. P. Schmid. Lf. 5. Stuttgart.
- Biolik 1993 – M. Biolik: *Die namen der stehenden Gewässer im Zuflussgebiet des Pregel und Einzugsbereich der Zuflüsse zur Ostsee zwischen Pregel und Memel (Nazwy wód stojących dorzecza Pregoly dopływów Bałtyku między Pregolą a Niemnem)*. Hydronymia Europaea, Lf. 8. Stuttgart, s. 315.
- Biolik 1994 – M. Biolik: *Mikrotoponimia byłego powiatu ostródzkiego*. Olsztyn.
- Biolik 2005 – M. Biolik: *Gewässernamen im Flussgebiet der Narew von der Quelle bis zur Einmündung der Biebrza. Tl II: Die stehenden Gewässer (Nazwy wód stojących dorzecza górnej Narwii od źródeł do ujścia Biebrzy)*. Stuttgart.

- Bonk – H. Bonk: *Geschichte der Stadt Allenstein. Urkundenbuch*. Bd. 3, Tl 1–2. Allenstein 1912–1914.
- CDW – *Codex diplomaticus Warmiensis*. Hrsg. v. C. P. Woelky, J. M. Saage u.a. Bd. 1–4. Mainz bzw. Braunsberg u. Leipzig 1860–1935.
- Gerullis – G. Gerullis: *Die altpreussischen Ortsnamen*. Berlin–Leipzig 1922.
- Goldbeck II – J. F. Goldbeck: *Volständige Topographie des Königreichs Preussen erster Theil welcher die Topographie von Ost-Preussen enthält*, Hrsg. 1785 von J. Goldbeck. Lf. 2. Department Königsberg. Nachdruck Hamburg 1967.
- Goldbeck III – J. F. Goldbeck: *Volständige Topographie des Königreichs Preussen erster Theil welcher die Topographie von Ost-Preussen enthält*. Hrsg. 1785 von J. Goldbeck. Lf. 3. Litauisches Department (Gumbinnen). Nachdruck Hamburg 1968.
- Hennenberg 3 – Casp. Hennenberger: *Erclerung der grossen Preussischen Landtaffel*. Tl 2: *Von den See'n, Strömen...* Beigabe. Königsberg 1595.
- Kętrzyński – W. Kętrzyński: *O ludności polskiej w Prusiech niegdyś Krzyżackich*. Lwów 1882.
- Leyding 1959 – G. Leyding: *Słownik nazw miejscowych okręgu mazurskiego*. Cz. 2: *Nazwy fizjograficzne (zlokalizowane)*. Poznań 1959.
- Mažiulis 1988 – V. Mažiulis: *Prūsų kalbos etimologijos žodynas*. I (A–H). Vilnius 1988.
- Mp. 25-Elb. – Mapa 1: 25 000 Powiat Elbląg. Zarząd Topograficzny Sztabu Generalnego. Warszawa 1963 (obrębówka).
- OK 317 – *Pr. Eylau*. Berlin 1919. Skala 1: 25 000.
- OK 91 – *Deutsche Reichskarte von den Kreisen Allenstein, Neidenburg und Osterode im Regierungsbezirk Allenstein*. 1898 (skala 1: 100 000).
- PUB – *Preussisches Urkundenbuch*. Bd. II. Hrsg. von M. Hein, E. Maschke. Königsberg 1932. Bd. III. Hrsg. von M. Hein, H. Koeppen. Aalen 1958–1961. Bd. IV Hrsg. von H. Koeppen. Marburg 1960. Bd. V. Hrsg. von H. Koeppen. Marburg 1969.
- Rospond 1951 – S. Rospond: *Słownik nazw geograficznych Polski zachodniej i północnej*. Wrocław–Warszawa.
- SG – *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Red. F. Sulimierski u.a. T. 1–15. Warszawa 1880–1902.
- SGOWiM – *Słownik gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur*. Pod red. H. Perzowej i D. Kołodziejczykowej. T. IV: L–N. Warszawa–Kraków 2002.
- SJP.Dor. – *Słownik języka polskiego*. Pod red. W. Doroszewskiego. T. I–. Warszawa 1958 n. [wykorzystano wersję elektroniczną].
- Srt. XII, XVII, XVIII – L. Schrötter: *Karte von Ostpreussen nebst Preussisch Litauen und Westpreussen nebst der Netzedistrict*. Berlin 1803–1810 [mapa w skali 1: 150 000, sporządzona ok. 1790 r.].
- Steffen – W. Steffen: *Słownik warmiński*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1984.
- SWil. – *Słownik języka polskiego*. Cz. I: A–O. Wilno 1861. Cz. II: P–Ż. Wilno 1861.
- TK 100/28E – *Elbing–Wormditt–Christburg–Mohrungen. Einheitsblatt 28*. Berlin 1926.
- TK 100/Allensten – *Karte des Deutschen Reiches*. Maßstab 1: 100 000. Blatt 134: Allenstein 1868, 1869.
- TK 100/KE – *Kreis Elbing*. Hrsg. v. Reichsamt für Landesaufnahme. Berlin 1924.
- TK 100/Neidenburg – *Kreis Neidenburg*. Maßstab 1: 100 000. Königsberg 1906.
- TK Olecko – *Kreis Oletzko*. Bearbeitet in Geographischen Institut Paul Baron. Liegnitz i/Schl. 1: 100 000 1914.
- TK. 25 – *Topographische Karten (Meßtischblätter)* im Maßstab 1: 25 000. Hrsg. in der 2 Hälfte des 19. Jh. s und im 20. Jh. bis 1944.
- Trautmann 1974 – R. Trautmann: *Die altpreussischen Personennamen*. Göttingen 1925.
- UN. 25/5 Su – *Nazwy urzędowe* [liczby wskazują numer strony i numer pozycji na stronie].

Summary

The paper presents the names of 44 objects from the territory of Warmia and Mazury related etymologically to the German “Mühle” or Polish “młyn” and its derivatives as well as the Polish “wiatrak”. The analysis discussed names of 18 ponds, 9 lakes and 17 terrain objects.